

در آمدی بر تحقیق کیفی

دکتر نجلا حریری^۱

عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات

این کتاب مراحل اصلی فرآیند پژوهش کیفی را در هفت بخش تشریح می کند

هفت بخش تشریح می کند. بخش اول که شامل فصل های دوم تا چهارم است، به چارچوب کلی اجرای پژوهش کیفی می پردازد. این بخش شامل کندوکاوی در سؤال های بنیادین پژوهش کیفی، رابطه میان تحقیق کمی و کیفی و اخلاق پژوهش کیفی است.

بخش دوم، «از نظریه به متن»، مشتمل بر فصل های پنجم تا هفتم است و مباحثی چون نحوه استفاده از ادبیات تحقیق و مواضع متفاوت نظری درباره پژوهش کیفی از جمله فمینیسم و مطالعات جنسیت را مطرح کرده و تصویری کلی از پس زمینه معرفت شناختی تحقیق کیفی به دست می دهد.

بخش سوم که فصل های هشتم تا دوازدهم را شامل می شود، به طرح تحقیق اختصاص دارد و موضوع های عملی در زمینه نحوه طراحی تحقیق کیفی را تشریح می کند. در این بخش، ضمن ترسیم نمایی کلی از فرآیند تحقیق کیفی، نقش پرسش های تحقیق، ورود به میدان تحقیق و شیوه برقراری ارتباط با شرکت کنندگان و نمونه گیری مطرح می شود و در نهایت تصویری کلی از مسائل عملی طراحی تحقیق کیفی ارائه می شود.

بخش چهارم به مبحث گردآوری داده های شفاهی اختصاص دارد و طی فصل های سیزدهم تا شانزدهم انواع مختلف مصاحبه، بازگویی روایت و گروه های متمرکز، مطرح شده و این شیوه ها در پایان خلاصه و جمع بندی می شود. در بخش پنجم که شامل فصل های هفدهم تا بیست و یکم است، داده های چندکانونی از قبیل رویکردهای ارتباطی مختلف و استفاده از داده های الکترونیکی مطرح

■ فلیک، اووه. درآمدی بر تحقیق کیفی، ترجمه هادی جلیلی. تهران: نشر نی، ۱۳۸۷، ۴۹۲ ص، شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۱۲-۹۹۵-۸

کتاب درآمدی بر تحقیق کیفی چنانکه مؤلف در فصل نخست اشاره می کند، برای استفاده پژوهشگران مبتدی و باتجربه تألیف شده است. کتاب در عین حال که در حکم مقدمه ای پایه ای برای آشنایی با مبانی و نحوه اجرا، پیشینه های نظری و معرفت شناختی، و مهم ترین روش های پژوهش کیفی است، محققان هنگام مواجهه با مسائل و مشکلات علمی در زمینه پژوهش کیفی نیز می توانند به آن مراجعه کنند. این کتاب مراحل اصلی فرآیند پژوهش کیفی را در

این کتاب منبع نسبتاً جامعی است که مباحث مختلف نظری و عملی مربوط به اجرای پژوهش کیفی را تشریح می‌کند

می‌شود. مشاهده و قوم‌نگاری، داده‌های بصری، عکس، فیلم سینمایی و تصاویر ویدیویی، استفاده از اسناد و مدارک به‌منزله داده‌ها و تحقیق کیفی برخط^۲ از مباحث دیگر این بخش است.

بخش ششم، «از متن به نظریه»، حاوی فصل‌های بیست‌ودوم تا بیست‌وهفتم بوده و مباحث مستندسازی داده‌ها، کدگذاری و مقوله‌بندی، تحلیل گفت‌وگو، گفت‌مان و ژانر، و استفاده از رایانه در تحقیق کیفی را دربرمی‌گیرد.

بخش هفتم و انتهای کتاب، شامل فصل‌های بیست‌وهشتم تا سی‌ام می‌باشد که طی آن علاوه بر پرداختن به معیارهای کیفیت در تحقیق کیفی، نگارش تحقیق کیفی و آینده این رویکرد پژوهشی نیز تشریح شده است.

چنانکه از مطالب پیش‌گفته درباره محتوای کتاب درآید، بر تحقیق کیفی برمی‌آید، این کتاب منبع نسبتاً جامعی است که مباحث مختلف نظری و عملی مربوط به اجرای پژوهش کیفی را تشریح می‌کند. مثال‌هایی نیز در جای‌جای کتاب با هدف روشن‌تر شدن نحوه انجام پژوهش، مطرح شده که برگرفته از تحقیقات منتشرشده کیفی یا پژوهش‌های مؤلف است. پیش از پرداختن به برخی از نکات درباره ترجمه کتاب،

باید اذعان داشت که با توجه به حجم کتاب، ترجمه آن به‌طور قطع کار دشوار و زمان‌بری بوده است و کسانی که دستی در ترجمه دارند، به‌خوبی می‌دانند که تنها عزم و همت است که این دشواری را آسان می‌نماید. تلاش در خور تحسین مترجم کتاب جای تشکر و تقدیر دارد.

کتاب نثر نسبتاً مناسب و روانی دارد و مطالعه آن راحت است، اما در برخی از موارد جمله‌بندی‌ها می‌توانست شیواتر و روان‌تر باشد. برای نمونه موارد زیر ذکر می‌شود:

- «در اینجا ادبیات موجود به کار فراهم کردن مبنایی برای استدلال‌های تان و نشان دادن نحوه تطابق یافته‌های شما با تحقیقات موجود می‌آید» (س ۱۷، ص ۶۹).

- «انتخاب کردن اسناد و مدارک در دسترس (منتشرشده یا نشده) درباره موضوع، که حاوی اطلاعات، آرا، داده‌ها، و شواهدی هستند که از موضع خاصی برای تحقق هدف مشخصی یا بیان دیدگاه خاصی درباره ماهیت موضوع تحقیق و چگونگی تحقیق درباره آن، و روش ارزیابی مؤثر این اسناد در رابطه با تحقیق پیش‌نهادهی، نگاشته شده‌اند» (س ۲۲، ص ۶۹).

- «رونق مجدد پیدا کردن تحقیق کیفی و طبق معمول

استنادات درون‌متنی کتاب یعنی نام مؤلفان و حتی سال انتشار به زبان انگلیسی نوشته شده است که بهتر بود نام در متن به فارسی درج می‌شد و انگلیسی آنها در پانویس می‌آمد

که در درج عنوان، خطایی رخ داده است. زیرا در ذیل این عنوان بلافاصله می‌آید: «علاوه بر این تحولات عمومی، محدودیت‌های رویکرد کمی همواره نقطه شروعی برای استدلال به نفع تحقیق کیفی بوده است» ادامه مطلب نیز چنین می‌رساند که در عنوان فوق باید به جای تحقیق کیفی، تحقیق کمی نوشته می‌شد یعنی: «محدودیت‌های تحقیق کمی به‌منزله نقطه شروع».

نکته دیگری که درباره کتاب شایان ذکر است اینکه استنادات درون‌متنی کتاب یعنی نام مؤلفان و حتی سال انتشار به زبان انگلیسی نوشته شده است که بهتر بود نام در متن به فارسی درج می‌شد و انگلیسی آنها در زیر نویس می‌آمد. البته در این مورد هم یکدستی کامل مراعات نشده و در برخی از موارد نام‌ها داخل پراکنش بر خلاف موارد دیگر به فارسی آمده مانند (هال ... به نقل از دنزین ...) (ص ۲۶۲).

جای خالی یک واژه‌نامه در انتهای کتاب احساس می‌شود. با توجه به اینکه مترجم، خود نیز در پیشگفتار اشاره کرده است که «تحقیق کیفی، حوزه‌ای است که هنوز وحدت رویه‌ای بر سر معادل‌گذاری‌ها در آن به وجود نیامده» لازم بود در واژه‌نامه‌ای شامل تمام معادل‌های بکاررفته در کتاب، آورده می‌شد که در این صورت خواننده بدون دشواری جست‌وجو در زیرنویس‌ها، به راحتی از معادل‌های واژه‌های بکاررفته مطلع می‌شد.

با توجه به شمار اندک کتاب‌های فارسی مربوط به پژوهش کیفی، کتاب درآمدی بر تحقیق کیفی، در یک نگاه کلی، تلاش ارزشمندی است که می‌تواند در شمار کتاب‌های انگشت‌شمار موجود درباره پژوهش کیفی مورد استفاده پژوهشگران قرارگیرد.

پی‌نوشت‌ها:

1. nadjlahariri@hotmail.com

2. Online

فقدان آثار مرجع و منبع آموزشی در این حوزه باعث شده است ...» (سطر دوم یادداشت مترجم).

نکته دیگری که درباره ترجمه کتاب درآمدی بر تحقیق کیفی قابل ذکر است، معادل‌های فارسی برخی از اصطلاحات پژوهش کیفی است. مترجم در یادداشت خود به این نکته اشاره کرده است که «هر مدرس یا مترجمی بنا به سلیقه و دانش خود معادل‌های متفاوتی برای واژه‌های کلیدی این حوزه مطرح می‌کند. واژه‌هایی همچون *focused interview* و... نیازمند معادل‌های پذیرفته شده و یکسانی هستند تا امر مطالعه و آموزش چنین آثاری شکلی استاندارد و یکنواخت پیدا کند». وی در ادامه این توضیحات برای «*grounded theory*» معادل «نظریه‌پردازی داده‌محور» را ارائه داده و اظهار امیدواری کرده است که مورد قبول اهل فن قرارگیرد. این معادل علاوه‌بر ایرادی که از نظر مفهومی بر آن وارد است، از نظر دستوری نیز نادرست است، زیرا معادل مناسب برای «*theory*» واژه «نظریه» است نه «نظریه‌پردازی». برای «*grounded theory*» در منابع روش تحقیق از اصطلاح نظریه زمینه‌ای استفاده شده و در برخی از منابع نیز همان اصطلاح «گراند تئوری» بدون ترجمه فارسی ذکر شده است که استفاده از دو مورد فوق بسیار مناسب‌تر از معادل انتخابی مترجم یعنی «نظریه‌پردازی داده‌محور» است. وی درباره برخی از واژه‌های ساده نیز می‌توانست از معادل‌های مصطلح‌تری استفاده کند، برای مثال از واژه «دورانی» در صفحه ۱۱۰ در عنوان «خطی یا دورانی بودن فرایند تحقیق» استفاده کرده که واژه «چرخه‌ای» مناسب‌تر و مصطلح‌تر است، یا استفاده از واژه «بدیل» در صفحه ۳۲۴ در عنوان «معیارهای سنتی یا بدیل» که بهتر بود، به جای این واژه ادبی از واژه‌ای که برای متون علمی مناسب‌تر است، استفاده می‌شد.

«محدودیت‌های تحقیق کیفی به‌منزله نقطه شروع» عنوان مطلبی است که در صفحه ۱۳ کتاب مطرح شده است. با توجه به مطالب ذیل این عنوان، به نظر می‌رسد